

Date: 5th April-2026

BARABAN CHOLG‘USIDA RITMIK TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH VA
UNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Yoqubjonov Nodirjon

Respublika musiqa va san’at texnikumi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada baraban cholg‘usi vositasida ritmik tafakkurni shakllantirish va uni rivojlantirish jarayonining nazariy, metodik hamda amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi, bunda ritm tushunchasining musiqiy tizimdagi fundamental o‘rni, zarbli cholg‘ular ichida barabanning markaziy funksiyasi, o‘quvchilarda ritmik sezgi va koordinatsiyani rivojlantirish mexanizmlari, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitish usullarining samaradorligi ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot doirasida ritmik tafakkurning shakllanish bosqichlari, uni baholash mezonlari va didaktik modeli ishlab chiqiladi hamda musiqiy ta’limda qo‘llash istiqbollari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: baraban, ritm, ritmik tafakkur, zarbli cholg‘ular, musiqa pedagogikasi, koordinatsiya, metrum, temp, ijro texnikasi.

Musiqa san’ati insoniyat madaniyatining ajralmas qismi sifatida shakllanib kelgan bo‘lib, unda ritm, melodiya va garmoniya kabi asosiy elementlar o‘zaro uyg‘unlikda mavjud bo‘ladi, ayniqsa ritm ushbu tizimning tayanch komponenti sifatida musiqa asarining ichki harakatini, tuzilishini va ifodaviyligini belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, baraban cholg‘usi ritmik asosni ta’minlovchi yetakchi vosita sifatida alohida ilmiy va pedagogik ahamiyat kasb etadi, chunki aynan baraban orqali vaqt va tovush o‘rtasidagi munosabat aniq va ravshan ifodalanadi.

Zamonaviy musiqa ta’limida ritmik tafakkurni rivojlantirish nafaqat professional ijrochilarni tayyorlash, balki o‘quvchilarning umumiy musiqiy madaniyatini oshirish, ularning kognitiv va psixomotor qobiliyatlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayonda baraban cholg‘usi samarali didaktik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Ritm tushunchasi musiqa nazariyasida vaqt oralig‘ida tovushlarning tartibli joylashuvi sifatida talqin qilinadi, biroq kengroq ilmiy yondashuvda u insonning psixologik idroki, harakat tizimi va neyrofiziologik jarayonlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan murakkab fenomen sifatida qaraladi, chunki ritmni qabul qilish va uni takrorlash jarayonida inson miyasi tovush signallarini qayta ishlaydi, ularni strukturaviy tizimga soladi va harakat orqali ifodalaydi.

Ritmik tafakkur esa ushbu jarayonning yuqori bosqichi bo‘lib, u tovushlar ketma-ketligini anglash, ularni mantiqiy tizimga solish va ijro orqali qayta yaratish qobiliyatini anglatadi, bunda quyidagi komponentlar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi: temp – musiqaning tezligi va vaqt o‘lchovi; metrum – ritmik tuzilmaning barqaror modeli; aksent – urg‘u berish orqali ritmni ifodalash; ritmik naqsh – tovushlar ketma-ketligining konkret shakli.

Date: 5th April-2026

Ushbu elementlarning uyg'unligi musiqaning ritmik tizimini tashkil etadi va baraban cholg'usi aynan ushbu tizimni aniq ifodalash imkonini beruvchi vosita sifatida ajralib turadi.

Baraban cholg'usi zarbli cholg'ular tizimida markaziy o'rin egallaydi, chunki u musiqiy asarning tempini belgilash, ritmik barqarorlikni ta'minlash va boshqa cholg'ular ijrosini muvofiqlashtirish vazifalarini bajaradi, shu sababli baraban ijrochisi ko'pincha butun ansambl yoki orkestrning ritmik boshqaruvchisi sifatida namoyon bo'ladi.

Barabanning funksional roli quyidagi jihatlar orqali namoyon bo'ladi: ritmik asosni yaratish va uni barqaror saqlash; dinamik o'zgarishlarni ifodalash orqali musiqaning dramatik rivojini kuchaytirish; boshqa cholg'ular bilan sinxronlikni ta'minlash.

Shu jihatdan qaralganda, baraban cholg'usi nafaqat texnik ijro vositasi, balki musiqiy jarayonni boshqaruvchi tizimli element sifatida ham ahamiyatga ega.

Ritmik tafakkurni shakllantirish jarayoni o'quvchilarning eshitish, harakat va fikrlash faoliyatlarini kompleks tarzda rivojlantirishni talab qiladi, bunda eshitish orqali qabul qilish, harakat orqali ifodalash va ong orqali tushunish jarayonlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshiriladi.

Ritmik tafakkurning dastlabki bosqichida o'quvchilar ritmni eshitish orqali qabul qiladi, uni xotirada saqlaydi va takrorlashga harakat qiladi, bu jarayonda audio materiallar, metronom va ritmik namunalar muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ritmni jismoniy harakatlar orqali ifodalash o'quvchilarda motorik ko'nikmalarni rivojlantiradi, ayniqsa qo'l va oyoq harakatlarining muvofiqlashtirilishi baraban ijrochiligida muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon markaziy asab tizimi faoliyati bilan uzviy bog'liqdir.

Ritmik tafakkurning yuqori bosqichida o'quvchilar mustaqil ravishda ritmik naqshlarni yaratish, improvizatsiya qilish va murakkab ritmik tuzilmalarni ijro etish qobiliyatiga ega bo'ladi, bu esa ularning ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Ritmik tafakkurni rivojlantirishda tizimli mashqlar muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular oddiydan murakkabga qarab tashkil etilishi lozim, bunda quyidagi mashqlar alohida samaradorlikka ega: metronom asosida tempni barqaror ushlab turish mashqlari; poliritmik mashqlar orqali bir vaqtning o'zida bir nechta ritmik qatlamni bajarish; sinkopa va aksent ustida ishlash orqali ritmik murakkablikni oshirish; turli o'lchovlarda ritm bajarish orqali moslashuvchanlikni rivojlantirish.

Zamonaviy metodik yondashuvlarda interfaol va texnologik vositalardan foydalanish muhim o'rin tutadi, chunki ular o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va o'qitish jarayonini samaraliroq qiladi.

Baraban cholg'usi orqali ritmik tafakkurni shakllantirish musiqa ta'limining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida nafaqat o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini, balki ularning umumiy kognitiv, motorik va ijodiy rivojlanishini ta'minlaydi, shu bois zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan o'qitish jarayoni ushbu sohada yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi.

Date: 5th April-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Blades J. *Percussion Instruments and Their History*. – London: Faber & Faber, 2021.
2. Cook G. *Teaching Percussion*. – New York: Schirmer Books, 2020.
3. Hartenberger R. *The Cambridge Companion to Percussion*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

